

RỐI CẠN ĐANG “MẮC CẠN”

“CẢ PHƯỜNG RỐI, GIỜ CHỈ CÒN TÔI BIẾT ĐEO RỐI, ĐỌC VÀ HIỂU Ý NGHĨA CỦA LỜI GIÁO. LỚP TRẺ HIỆN TẠI CHẴNG MẶN MÀ LẮM VỚI NGHỆ THUẬT RỐI CẠN. SAU CƠN TAI BIẾN, SỨC KHỎE TÔI RẤT YẾU, HIỆN TẠI TÔI CHỈ LO KHÔNG TÌM ĐƯỢC NGƯỜI CÓ NĂNG KHIẾU, CÓ KHẢ NĂNG ĐỂ TRUYỀN NGHỀ”, TRƯỞNG PHƯỜNG RỐI TÀY THẨM RỘC (BÌNH YÊN – ĐỊNH HÓA – THÁI NGUYÊN) MA QUANG CHÓNG TRẦN TRỞ.

Theo các câu chuyện truyền miệng, ông tổ của nghệ thuật rối Tày Thẩm Rộc ở huyện Định Hóa (Thái Nguyên) là cụ Ma Công Bằng, thuộc dòng họ Ma Quang, sống cách đây 200 năm. Kể từ đó, cho đến những năm 50 của thế kỷ XX, nghệ thuật rối cạn đã trở thành nét sinh hoạt văn hóa phổ biến rộng rãi trong cộng đồng người Tày và các dân tộc khác khắp các xã trong huyện Định Hóa. Vào dịp đầu xuân, bên sân đình của các tổng, các xã hay trong các lễ hội Lồng tồng (xuống đồng), những con rối cạn xuất hiện từ các buồng trò được quay bằng lá cọ, tung bùng diễn xướng các động tác sinh hoạt thường ngày của con người cũng như muông thú; mang vác những ước nguyện về sự đỗ đạt vinh danh bằng vàng, thời tiết thuận hòa, mùa màng bội thu.

Sau 40 năm gián đoạn, năm 1996, đoàn nghiên cứu của Viện dân tộc học cùng các nhà nghiên cứu văn hóa dân gian người Mỹ đã tìm đến làng Thẩm Rộc. Biết đến dòng họ Ma Quang hiện còn lưu giữ những con rối cổ cũng như nghệ thuật

rối cạn đặc sắc một thời, những vị khách đã đề nghị ông Chóng cùng với cha của mình là ông Ma Quang Mai khôi phục nghệ thuật rối cạn gia truyền. Được sự giúp đỡ của đoàn nghiên cứu, ông Chóng đã nhờ người dịch được 12 bài giáo, 8 trò rối cổ từ sách Nôm Tày cổ, rồi chế tác rối, lập phường tập luyện, biểu diễn. Đến năm 2000, phường rối Tày Thẩm Rộc đã mang rối cạn đi biểu diễn tại Liên hoan rối quốc tế tổ chức tại Hà Nội.

Rối Tày Thẩm Rộc là loại hình rối que, mô phỏng hình ảnh vua quan, lão nông, muông thú được đeo từ gỗ thừng mực. Hiện phường rối gia truyền của dòng họ Ma Quang vẫn còn giữ được 33 con rối cổ 200 năm tuổi. Ông Ma Quang Chóng đã dựa vào những con rối cổ này để chế tác ra những bộ rối cạn cho các bảo tàng trong nước và quốc tế, cũng như mang đi biểu diễn. Hiện tại, ông Chóng là người duy nhất nắm được kỹ thuật đeo rối.

Một buổi biểu diễn rối nước truyền thống gồm 8 trò, kéo dài nửa buổi, theo trình tự "tiên ổi hậu ca". Mở màn buổi biểu diễn, hai người sẽ ra trước buồng trò "ổi" nhằm giới thiệu về phường rối và ổn định trật tự. Sau đó sẽ là các trò biểu diễn với những người điều khiển rối trong buồng trò, những người chơi nhạc cụ trống, phách, thanh la... và người đọc lời giáo. Lời giáo thường là các bài văn vắn, có tính tương tác, đối thoại với người xem, dẫn dắt các động tác biểu diễn của rối và biểu đạt các ước nguyện của con người. Tiết mục đặc trưng nhất của rối Tày Thẩm Rộc, cũng là tiết mục khép màn trong các buổi biểu diễn của lễ hội xuống đồng, là trò người leo cây bắt tắc kè. Tắc kè có khả năng dự báo thời tiết rất chính xác, tiết mục người leo cây bắt tắc kè với niềm tin là con người cũng có thể biết trước diễn biến của thời tiết, điều chỉnh sản xuất và cầu mong cho một vụ mùa bội thu. Các trò rối cổ tiêu biểu gồm rối mẹ, rối tấp, rối bồi, rối tắc kè.

Ông Chóng cho biết, trước mỗi lần mang rối đi diễn trò, trưởng phường rối sẽ làm lễ thắp hương thỉnh Ông tổ phường rối, cũng như "Thần rối". Từ xưa, con rối được người dân noi đây quan niệm như những vị thần, những con ma (bồi rối gắn với lễ hội Lồng tồng). Ngày xưa, những người trong phường rối mất đi thường có tục lệ chôn theo những con rối. Qua những câu chuyện được lưu truyền, bên cạnh giá trị nghệ thuật dân gian đặc sắc, rối Tày ở Định Hóa còn mang trên mình những quan niệm về tâm linh huyền bí.

Ông Ma Quang Chóng có hai người con trai, nhưng chưa người nào học nghệ thuật rối từ cha. Hiện tại, phường rối Tày Thẩm Rộc một năm chỉ biểu diễn vài ba lần, điểm hẹn chắc chắn nhất là lễ hội Lồng tồng ATK Định Hóa diễn ra đầu xuân. Theo ông Chóng, do những người trong phường rối đều là người lao động trong làng, không có kinh phí nên việc tập hợp phường rối để luyện tập là điều rất khó. Trưởng phường rối Tày của xã Bình Yên luôn trăn trở tìm người kế thừa mà chưa có. Dù buồn bã, nhưng ông Chóng tin rằng, điều huyền bí đưa ông từ một sĩ quan chuyên nghiệp trở về kế tục nghệ thuật rối của cha ông sẽ tiếp tục lựa chọn được người có tài đức để kế thừa nghệ thuật chân truyền. Ông Chóng cũng hi vọng, sự giúp đỡ mọi mặt và kịp thời của các cơ quan quản lý văn hóa để rối Tày Thẩm Rộc tiếp tục đi vào đời sống văn hóa cộng đồng và được truyền lại cho lớp kế cận.

TỰ CƯỜNG